

POZIȚIA ROMÂNILOR DIN VOIVODINA ȘI EFORTURILE PENTRU CONSERVAREA ETNICĂ

GLIGOR POPI

Românii din Voivodina trăiesc în peste 40 de localități rurale și urbane, în partea de sud și centrală a Banatului sârbesc. Conform recensământului din anul 1921, numărul românilor era aproape 80.000 de suflete. După ultimul recensământ din anul 1991, în Voivodina au rămas doar 38.860 de români.

În noul stat - Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor - format după primul război mondial, situația românilor nu s-a îmbunătățit în comparație cu poziția avută în Austro-Ungaria, când românii - la fel ca și alte minorități - au fost supuși unei politici de oprimare și maghiarizare. Această politică de deznaționalizare și asimilare continuă și în noul stat iugoslav. Faptul acesta, precum și maltratarile frecvente, a determinat emigrarea în Țaramamă a unui număr mare de intelectuali români din Banatul iugoslav.

Într-o situație tristă au ajuns școlile primare din satele cu populație românească, deoarece au fost numiți învățători sârbi, bulgari, ruși, care nu cunoșteau deloc limba maternă a elevilor. Din cei 105 învățători români care au funcționat în timpul dominației maghiare, au mai rămas în Banatul iugoslav doar 32 de învățători. Situația învățământului s-a ameliorat de-abia după aplicarea Convenției școlare româno-iugoslave din 1933. Școlile profesionale au fost desființate, iar averile bisericesti confiscate.

Poziția românilor din Voivodina s-a agravat îndeosebi în primii ani după delimitarea Banatului. Minoritatea română nu a beneficiat de reforma agrară, nici nu putea participa la alegerile pentru Adunarea Constituantă. Autoritățile iugoslave nu aprobă statutele societăților culturale și pun obstacole în activitatea acestora. Studenților și elevilor care își făceau studiile în România nu li s-au eliberat pașapoarte, fiind nevoiți să treacă ilegal frontiera. De asemenea, organele competente au refuzat să aprobe statutele Asociației studenților români din Banatul iugoslav.

Poziția românilor din Voivodina s-a ameliorat în oarecare măsură după formarea Partidului Român (în februarie 1923), care a reușit - la alegerile parlamentare din martie 1923 - să aibă un reprezentant în parlament, în persoana avocatului dr. Ion Jianu din Alibunar. În luna martie a aceluiași an apare la Panciova săptămânalul "*Graiul românesc*", care militează pentru drepturile românilor și relatează despre unele nedreptăți ale organelor de stat față de români.

După încetarea apariției ziarului "*Graiul românesc*" (în anul 1925), timp de doi ani minoritatea română a rămas fără nici o publicație românească. În aprilie 1927 apare la Vârșeț săptămânalul "*Nădejdea*", care are apariție neîntreruptă până în septembrie 1944.

Eforturi pentru promovarea vieții culturale

Viața culturală devine mai organizată din anul 1923, când societățile culturale și-au reluat activitatea, întreruptă în cursul primului război mondial. În noiembrie 1923 a luat ființă Asociația Culturală a Românilor din Regatul S.C.S., care se angajează pentru dezvoltarea culturii spirituale, estetice și morale a românilor, cetățeni iugoslavi. Asociația își propune drept scop trezirea și întărirea sentimentului național, orientarea și coordonarea întregii activități culturale. Asociația a stimulat munca societăților cultural-artistice din satele cu populație românească.

Viața culturală s-a manifestat prin organizarea de spectacole, serbări culturale cu program compus din cântece corale, piese de teatru, dansuri populare. Nu rareori organele administrative comunale și prim-pretorii interziceau organizarea serbărilor culturale sub motiv că sunt naționaliste.

În perioada interbelică un rol important pentru păstrarea limbii, a credinței, obiceiurilor și identității etnice îl avea Asociația pentru cultura poporului român ("ASTRA"), reînființată în martie 1936 la marea adunare a intelectualilor și a delegaților țărani români din 29 de sate în care trăiesc români. După aprobarea Statutelor, "ASTRA" desfășoară o intensă activitate pe plan cultural, devenind un factor important în viața culturală. Statutele "ASTREI" formulează următoarele scopuri: promovarea culturii poporului român prin editarea publicațiilor literare, științifice, artistice, înființarea căminelor culturale, a bibliotecilor, a societăților muzicale și de cântare, a corurilor și fanfarelor, muzeelor și altor colecții.

Este cert că menținerea și conservarea noastră ca minoritate națională este posibilă doar prin cultură. Numai cultura va putea salva etnia română din Banatul iugoslav. Câtă cultură, atâta conștiință de neam.

În perioada interbelică, purtătorii vieții culturale au fost preoții și învățătorii, care organizează manifestările culturale și diverse acțiuni, având sprijinul țăranilor fruntași din satele românești.

Factorii care contribuie la păstrarea ființei naționale

După al doilea război mondial, în satele bănățene românești avem un număr tot mai mare de intelectuali de diferite categorii: cadre didactice, medici, agronomi, farmaciști, medici veterinari, cărora le revine meritul pentru impulsivitatea activității cultural-artistice, pentru apariția publicațiilor periodice locale și alte acțiuni și manifestări. Un rol însemnat revine și presei în limba română: săptămânalul "Libertatea", revista pentru literatură, artă și cultură "Lumina", programului în limba română a postului de radio și T.V. Novi-Sad, pentru păstrarea limbii, a identității etnice și culturale.

În ultimii ani, mai multe localități fruntașe din Banatul iugoslav au început să publice ziare periodice locale. Pe paginile acestor publicații sunt texte care prezintă aspecte și evenimente din trecutul satelor în care apar aceste ziare, personalități de seamă care au lăsat urme prin activitatea lor, despre obiceiuri rămase de la străbuni și, în general, despre patrimoniul cultural. Fără îndoială, aceste publicații locale contribuie la conservarea etnică, la păstrarea identității naționale și culturale a românilor din Voivodina.

Să amintim doar publicația *“Tibiscus”*, care apare lunar la Uzdin, ca organ al Societății Literar-Artistice *“Tibiscus”*. Președintele acestei societăți, Vasile Barbu, afirmă că *“întreaga activitate a acestei Societăți este pusă în slujba afirmării valorilor culturale, spirituale românești și a păstrării ființei naționale a românilor din Iugoslavia”*.

În procesul de păstrare a identității etnice a minorității române din Voivodina, factorul cultural este cel hotărâtor. De aceea, trebuie în continuare stimulat fenomenul cultural. Anume, prin organizarea de manifestări cultural-artistice în fiecare an: Festivalul de Folclor și Muzică Românească din Voivodina, Zilele de Teatru, Festivalul Copiilor, Festivalul Fanfarelor și alte manifestări și acțiuni culturale.

În ultimii ani au apărut asociații și instituții cu caracter românesc, care stimulează munca pe tărâm cultural și artistic, iar în ultimul timp și în domeniul științific. În anul 1945 a fost întemeiată *Uniunea Culturală a Românilor* - factor important în organizarea vieții culturale, teatrale, în combaterea căsătoriilor premature. În 1962 ia ființă *Societatea de Limba Română din Voivodina*, care este preocupată de cultivarea limbii române, organizarea de sesiuni științifice, cercetarea trecutului istoric și cultural, culegerea de folclor și altele.

Pentru menținerea identității naționale și afirmarea culturii specifice românești, un rol însemnat revine asociațiilor și societăților cultural-artistice. În ultimii ani, viața spirituală s-a îmbogățit prin organizarea de reuniuni științifice, la care oameni de știință, profesori și publiciști prezintă comunicări științifice prin care se ilustrează trecutul istoric și cultural al minorității române din Iugoslavia. În acest domeniu, se afirmă tot mai mult *Societatea (Fundatia) Română de Etnografie și Folclor*, care până în prezent a organizat trei ediții de simpozioane internaționale.

Comunitatea Românilor din Iugoslavia și ultimele acțiuni întreprinse de această organizație social-culturală

Pentru realizarea drepturilor naționale și culturale ale minorității române din Iugoslavia a fost întemeiată Comunitatea Românilor din Iugoslavia. Bazele acestei organizații au fost puse la Coștei, în noiembrie 1990. Comunitatea s-a constituit cu scopul realizării și protejării drepturilor prevăzute de Constituție și legi cu privire la învățământ, cultură, artă, informații, religie și alte domenii care privesc identitatea românilor din Iugoslavia. C.R.I. reprezintă și apără interesele românilor în fața organelor și organizațiilor din țară și străinătate.

C.R.I. a luat naștere și cu scopul de a păstra specificul etnic al populației românești din Iugoslavia și identitatea națională și culturală. Programul Comunității prevede și păstrarea obiceiurilor și datinilor strămoșești, stimulează activitatea societăților cultural-artistice, înființarea de biblioteci, organizarea de seminare, reuniuni științifice, conferințe, mese rotunde. Sprijină apariția de publicații periodice locale. Prin aceste activități se tinde la conservarea ființei naționale a românilor din Iugoslavia. O sarcină importantă a Comunității este și sprijinirea învățământului în limba română. Are merite pentru

reînființarea școlii cu 8 ani la Barițe (Sân-Ianăș) și a secției pentru învățători, la Vârșeț, a Facultății de învățători din Belgrad.

Minoritatea română se confruntă cu problema arzătoare a descreșterii populației. În ultima vreme se înregistrează o reducere accelerată a românilor bănățeni. Cauzele sunt următoarele: natalitatea foarte mică, emigrarea în Apus, căsătoriile mixte și asimilarea. Ca să supraviețuim pe aceste meleaguri, toți factorii menționați au datoria de a stopa acest proces demografic negativ.

Semnarea Protocolului de colaborare între Comunitatea Românilor din Iugoslavia și Coaliția Voivodinei

La 14 septembrie 1999, la Panciova a fost semnat Protocolul de colaborare între Coaliția Voivodinei și Comunitatea Românilor din Iugoslavia. Printre dezideratele cuprinse în Protocol se menționează și următoarele: *“Noi vom conduce lupta pentru apărarea și avansarea poziției națiunii române în Voivodina și o vom încuraja să fie punte a relațiilor de prietenie dintre Voivodina, Serbia și Iugoslavia cu România”*.

În continuare, se afirmă: *“Noi ne considerăm primele organizații care, cu forțe comune, cu respectul deplin față de însemnătatea deosebită a C.R.I. respectăm și apărăm interesele națiunii române din Voivodina în fața autorităților în Serbia, Iugoslavia, precum și în România.”*

C.R.I. consideră că prin acest Protocol de colaborare s-a făcut un pas înainte în direcția opririi asimilării și menținerii noastre în acest spațiu geografic. Minoritatea română a fost și a rămas loială statului în care trăiește, fiind tolerantă și colaborând cu populația majoritară și celelalte minorități cu care conviețuiesc, dar totodată luptând pentru păstrarea identității naționale.

Un alt moment important din viața românilor din Voivodina este și Declarația de la Slatina Bor, din 30 octombrie 1999. Anume, în ziua de 30 octombrie 1999, la Slatina Bor, în Timoc (Serbia de răsărit) a avut loc Cel de-al doilea Congres al Românilor-Vlahilor din Iugoslavia (M.R.V.I.), la care a fost adoptată hotărârea de constituire a *Coaliției Românilor din Iugoslavia*.

Reprezentanții Mișcării Democrate a Românilor din Serbia și Comunitatea Românilor din Iugoslavia au hotărât, de comun acord, constituirea *“Coaliției Românilor din Serbia, R.F. Iugoslavia, la care pot adera toate organizațiile cu caracter românesc din statul iugoslav. Coaliția va respecta statutul autonom al fiecărei organizații în parte și va reprezenta interesele legitime, constituționale, legale privind dezideratele supreme în fața autorităților de stat și a organismelor internaționale.”*

În Declarație, în continuare, se spun și următoarele: *“Coaliția militează pentru protejarea drepturilor elementare ale românilor din Iugoslavia în domeniile învățământului, cultelor, culturii, mass-media, precum și în alte sectoare de interes comun.*

Coaliția va reprezenta comunitatea națională română din Iugoslavia în fața autorităților de stat și organismelor internaționale. Coaliția este singurul organism autorizat să reprezinte comunitatea românilor din R.F. Iugoslavia.”

Declarația o semnează Dimitrie Crăciunovici, președintele Mișcării Democratice a Românilor din Serbia, și Ion Cizmaș, președintele Comunității Românilor din Iugoslavia.

Departamentul pentru Relațiile cu Românii de peste Hotare salută formarea Coaliției Românilor din Iugoslavia și o consideră drept singurul partener de dialog pentru afirmarea identității naționale, lingvistice, culturale și religioase a minorității române din R.F. Iugoslavia. Totodată, Departamentul invită toate instituțiile publice și private din țară și comunitățile românești din Occident să sprijine eforturile Coaliției pentru apărarea intereselor românilor din R.F. Iugoslavia.

Departamentul consideră că hotărârea de constituire a Coaliției constituie un prim pas important spre recunoașterea oficială a statutului de minoritate națională a românilor din Serbia de răsărit. Totodată, Departamentul mai apreciază că, în dialogul interguvernamental dintre București și Belgrad, dintre cele două Biserici Ortodoxe surori, se va găsi un răspuns acceptabil la cererile românilor din Serbia de răsărit de a avea limbă română în școală și biserică.

LA POSITION DES ROUMAINS DE VOIVODINE ET LES EFFORTS POUR LA CONSERVATION ETHNIQUE (Résumé)

Les roumains de Voïvodine habitent environ 40 localités rurales et urbaines, au sud et au centre du Banat serbe. Conformément au recensement de l'année 1921, le nombre des roumains était à peu près de 80.000. D'après le dernier recensement de 1991 dans toute la Voïvodine vivent seulement 38.860 roumains.

Dans le nouvel État - le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes - formé après la première guerre mondiale, la situation des roumains ne s'est point améliorée en comparaison avec la situation détenue dans l'empire Austro-Hongrois, quand ceux-ci - également comme d'autres minorités - ont été soumis d'une politique d'oppression et de dénationalisation. Cette politique d'assimilation continue même dans le nouvel état yougoslave. Ce fait, y ajoutant des divers maltraitements, ont déterminé des fréquentes émigrations dans la Pays-mère d'un bon nombre d'intellectuels roumains du Banat yougoslave.

La vie culturelle est devenue plus organisée de l'année 1922, quand les sociétés culturelles ont repris leurs activités, interrompues pendant la première guerre mondiale. Un rôle important pour le sauvegarde de la langue, de la croyance et de l'identité ethnique l'eut l'Association pour la culture du peuple roumain "ASTRA", refondée en mars 1936. Également, la presse d'expression roumaine y joua un rôle important. Les publications comme "Libertatea", "Lumina", le programme roumain du Post local de radio et T.V. de Novi Sad (de l'époque postbelgique).

En 1945, on a mis la pierre de fondement de l'Union Culturelle des Roumains, et en 1962 de la Société pour la Langue Roumaine de Voïvodine. En novembre 1990 on a mis, à Coștei, les bases de la Communauté des Roumains de Yougoslavie, ayant pour but essentiel la sauvegarde du spécifique ethnique de la population roumaine. Enfin, le 30 octobre 1999, à Slatina Bor, s'est constituée la Coalition des Roumains de Yougoslavie. C'est le seul organisme autorisé à représenter la communauté roumaine de Yougoslavie.